

Stare Mazowsze odkrywane na nowo (cz. 2)

Stare Mazowsze to kraina geograficzna, obejmująca północną część dzisiejszego Mazowsza, zlokalizowana na prawym brzegu Wisły. Właśnie z racji swego położenia nazywane bywa również Mazowszem Zawisłańskim. Umowne granice Starego Mazowsza tworzą rzeki: Wisła od północy, Skrwa Prawa od zachodu i Narew z Orzycem od wschodu i południowego wschodu. We wczesnym średniowieczu ze Starym Mazowszem sąsiadowały plemiona pruskie, przed którymi jedyną ochroną był szeroki pas gęstych puszc i terenów bagiennych mokradł.

Do schyłku IX wieku mieszkańcy Mazowsza zamieszkiwali otwarte osady nieobronne typu wiejskiego. W końcu IX i na początku X wieku pojawiają się jak grzyby po deszczu grody: osady

ła nawet koncepcja o *strefie bezpochówkowej*, czyli obszarze, gdzie obyczaj chowania swych zmarłych przez ludność miejscową jest dla dzisiejszej archeologii nieuchwytny.

ły się siedzibami kasztelanii, powstała sieć osad o charakterze służebnym lub zawodowym, z nazwami, które do dziś są czytelne w nazewnictwie miejscowym: są to na przykład *Strzelce, Psary, Świniary, Kuchary* i wiele innych. Powstała sieć strzeżonych dróg łączących centra administracyjne i ośrodki osadnicze, która stanowiła jednocześnie szlaki handlowe. Drogi te były na bieżąco remontowane przez miejscową ludność, która w ten sposób świadczyła usługi władcy. Do tej pory w nazewnictwie miejscowym zachowały się nazwy typu *Stup, Kamień* (nazwa ta oznacza przeprawę przez rzekę), *Sanniki, Woźniki* i inne.

ra została pewnie wydatowana dzięki dendrochronologii na rok 979, a więc 13 lat po chrzcie Polski. Wał w Płońsku pobudowany został w konstrukcji skrzyniowej. Skrzynie utworzone zostały z bali drewnianych łączonych *na zrzęb*. Wewnątrz wysypywano kamienie i glinę, a na zewnątrz okładano płaszcz z gliny. Innym ważnym znaleziskiem były pozostałości grodu w Grudusku na północnym Mazowszu, ok. 20 km na północ od Przasnysza. Gród ten stanowił ważny element obrony Mazowsza Starego przed Prusami. Na majdanie grodu odnaleziono wiele zabytków kultury materialnej świadczącej o dostatkach mieszkańców. Badania ujawniły w wale dwie drewniane wieże obronne z kamiennymi fundamentami. Zarówno Grudusk jak i Płońsk zostały wymienione w tzw. fałszyfikacji mogileńskim, dokumencie, w którym król Bolesław Szczodry/Śmiały uposaża klasztor benedyktynów z Mogilna dziewięciną z grodów mazowieckich.

w miejscowości Susk Nowy pod Ostrołęką odkryto kolejne z grodzisk datowanych na okres od końca X do XII wieku.

W początkach panowania Piastów powstał centralny ośrodek władzy książęcej na Starym Mazowszu. Wykopiska prowadzone w ciągu ostatnich dwóch dekad obaliły wiele mitów na temat powstania Płocka. Gród powstał na surowym korzeniu, a nie, jak dotychczas sądzono, w miejscu pogańskiego ośrodka kultury. Również relikty najwcześniejszych budynków murowanych na Wzgórzu Tumskim okazały się nie budowlami rezydencjonalnymi, nazywanymi *palatiami*, jak do tej pory sądzono, lecz pozostałościami budowli sakralnych. Badania odpowiedziały na pytania o granice osady podgrodowej i wczesnomiejskiej. Dotychczas jeszcze nie znamy lokalizacji punktów wymienionych w akcie lokacyjnym z 1237 roku: kościoła Dobiechny, wdowie po Wojsławie i studni żydowskiej.

W archeologii początków piastowskiego Mazowsza obok sieci grodów i osad na uwagę zasługują *żale*, cmentarze, zwłaszcza jednego z ich wariantów - cmentarzy z grobami w obudowach kamiennych, które są zjawiskiem wyjątkowym w skali Polski. Cmentarze te współ-

Konstrukcja skrzyniowa wału grodziska w Płońsku fot. A. Smoliński

dy obronne, otoczone wałami, do budowy których użyto ziemi, drewna i kamieni. Grody mazowieckie były niewielkie i posiadały kształt kolisty, dlatego przez archeologów nazywane są pierścieniowatymi. Grody, choć najważniejsze w systemie politycznym ziem Mazowsza, a w dodatku wyróżniające się w terenie, nie są jedynymi obiektami osadniczymi z tego okresu. W X wieku nastąpił kolejny rozrost sieci osadniczej, związanej z grodami. Problemem, przed którym stają archeolodzy jest brak znalezisk sepulkralnych (cmentarzysk) z tego okresu. Wśród badaczy powsta-

Pod koniec X wieku Mazowsze Stare weszło w strukturę państwa Piastów. Niestety, nie znamy daty wchłonięcia Mazowsza Starego przez Piastów. Nie odbyło się ono pokojowymi metodami. Stare grody plemienne zostały w większości zniszczone a na ich miejsce powstały nowe, tworząc zwartą i przemysłaną sieć, mieszczącą się w koncepcji obronnej państwa piastowskiego. Niektóre z lokalnych grodów plemiennych zostały w myśl tej koncepcji odbudowane, jak Raciąż, jako ośrodki gospodarczo-administracyjne państwa Polan. Wokół największych grodów, które z czasem sta-

ły się siedzibami kasztelanii, powstała sieć osad o charakterze służebnym lub zawodowym, z nazwami, które do dziś są czytelne w nazewnictwie miejscowym: są to na przykład *Strzelce, Psary, Świniary, Kuchary* i wiele innych. Powstała sieć strzeżonych dróg łączących centra administracyjne i ośrodki osadnicze, która stanowiła jednocześnie szlaki handlowe. Drogi te były na bieżąco remontowane przez miejscową ludność, która w ten sposób świadczyła usługi władcy. Do tej pory w nazewnictwie miejscowym zachowały się nazwy typu *Stup, Kamień* (nazwa ta oznacza przeprawę przez rzekę), *Sanniki, Woźniki* i inne.

W ostatnich latach badania archeologiczne prowadzone w Płońsku przez Antoniego Smolińskiego ujawniły konstrukcję wału, któ-

Na okładce: Joanna Lacher (bodhran, wokół) z zespołu "Percival". Grupa występuje na scenie w wiosce wczesnośredniowiecznej i prezentuje pieśni bułgarskie, serbskie, ukraińskie i inne.

fot. Marta Raczyńska

Gazeta Biskupińska, Adres redakcji: Biskupin, półwysep, tel. 52-302-52-80; Wydawca: Wydawnictwo Dominika Księskiego "Wulkan", Tygodnik Lokalny Pałuki, Żnin, ul. Sądowa 4; redaktor naczelny: Dominik Księski; zastępca redaktora naczelnego: Mirosława Roszak; Anioł Stróż: Magdalena Zawol; sekretarz redakcji: Stanisław Tyrakowski; reporterzy: Dobromiła Księska, Remigiusz Konieczka, Magdalena Kruska, Jacek Mielcarzewicz, Marta Raczyńska, Aleksandra Retman, Jan Świrski, Anna Wiśniewska; skład i łamanie: Leszek Adamczyk; opracowanie graficzne: Leszek Malak. Gazetę Biskupińską można czytać na stronie: www.paluki.tv.pl